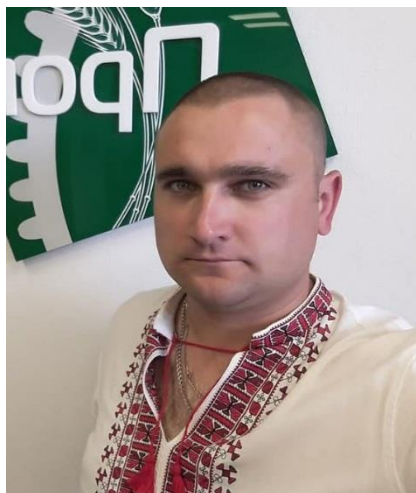

УДК 373.5:37.014.3:94(477)«1980/1995»

ШВИДУН Михайло,

аспірант кафедри історії і культури України та
спеціальних історичних дисциплін Університету
Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)

mihajloshvidun@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9220-1240>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УРСР В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х – НА ПОЧАТКУ 1990-х рр.

Нагальна потреба модернізації економіки, підвищення ефективності виробництва, прискорення науково-технічного прогресу в країні зумовили необхідність реформи системи освіти, у тому числі професійно-технічної. Метою даної статті є аналіз розвитку професійно-технічної освіти Української РСР в умовах освітньої реформи та політичного курсу «перебудови». Визначено, що реформа освіти 1984 р. мала зміцнити ідеологічну складову навчально-виховного процесу, посилити інформатизацію освітнього процесу, професійну і трудову підготовку молоді. Це передбачало створення сучасної бази трудового і професійного навчання. Внаслідок реформи, існуючі до цього різні типи професійно-технічних навчальних закладів, реорганізовувалися в єдиний тип – «Середнє професійно-технічне училище». Вони готували кваліфіковані робітничі кадри для різних галузей народного господарства, формувалися на базі відповідних виробничих об'єднань, підприємств, організацій.

Курс «перебудови», проголошений у квітні 1985 р., актуалізував нові завдання господарського розвитку та підготовки професійних кадрів. До основних завдань професійно-технічної освіти Української РСР, які намагалися реалізувати у другій половині 1980-х рр., належали зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів з підготовки кваліфікованих трудових кадрів, комп'ютеризація навчального процесу, що потребувало перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, посилення зв'язків із базовими підприємствами, які були опорними у набутті практичних навичок професійної підготовки учнів. Професійно-технічні училища також ставали одним з основних осередків здобуття середньої освіти в УРСР, що посилювало проблеми

загальноосвітньої підготовки учнів СПТУ. Актуальною залишалася мотивація учнів щодо працевлаштування за здобутою спеціальністю. Особливо це стосувалося «не престижних» галузей народного господарства, яким залишався сільськогосподарський сектор.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, «перебудова», реформа освіти, професійне навчання, УРСР.

DEVELOPMENT OF VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION IN THE UKRAINIAN SSR IN THE SECOND HALF OF THE 1980S – EARLY 1990 S

The need to modernize the economy, increase production efficiency, and accelerate scientific and technological progress in the country necessitated the reform of the education system, including vocational education. The goal of this article is to analyze the development of vocational education in the Ukrainian SSR under the conditions of educational reform and the political course of «perestroika». It was determined that the education reform of 1984 was to strengthen the ideological component of the educational process, strengthen the material and technical base, informatization of the educational process, and professional and labor training of young people. This provided for the creation of a modern base of labor and vocational training. As a result of the reform, the previously existing different types of vocational and technical educational institutions were reorganized into a single type – «Secondary Vocational and Technical School». They trained qualified workers for various sectors of the national economy and were formed on the basis of relevant production associations, enterprises, and organizations.

The course of «perestroika», proclaimed in April 1985, actualized new tasks of economic development and training of professional personnel. The main tasks of vocational education in the Ukrainian SSR, which were attempted to be implemented in the second half of the 1980s, included strengthening the material and technical base of educational institutions for training qualified personnel, computerization of the educational process, which required retraining and advanced training of teaching staff, strengthening ties with basic enterprises, which were the basis for acquiring practical skills for professional training of students. Vocational and technical schools became one of the main centers for obtaining secondary education in the Ukrainian SSR, which exacerbated the problems of general educational training of SPTU students. The motivation of students to find employment in their major remained relevant. This especially applied to «non-prestigious» sectors of the national economy, which remained the agricultural sector.

Keywords: vocational education, «perestroika», education reform, vocational training, Ukrainian SSR.

Постановка проблеми. На зборах секретарів первинних парторганізацій Києва у січні 1985 р. перший секретар ЦК Компартії України В. Щербицький окреслив стратегічні завдання в роботі партійних організацій. Серед них була необхідність прискорення науково-технічного прогресу як шляху підвищення ефективності виробництва. Впровадження нової техніки і технологій, запровадження режиму економії потребували координації і об'єднання зусиль науки і виробництва, залучення академічних та вузівських вчених до вирішення практичних завдань [2, с. 1]. На прикладі Києва В. Щербицький констатував перевагу ручної праці та питому вагу робітників у місті, зайнятих малопродуктивною ручною працею. Особливо відстаючими з питань механізації робіт були будівництво і житлово-комунальне господарство, попри те, що в столиці знаходилися головні академічні установи й освітні заклади технічного та будівельного профілів, зосереджений потужний промисловий комплекс. Економія матеріальних ресурсів визначалася другим напрямком стратегічного розвитку країни. Проблемою було і слабе впровадження у виробництво технічних новинок і розробок: із 49 академічних наукових установ Києва лише 19 брали участь у виконанні міських програм. Ще однією задачею визначалося підвищення якості роботи і продуктивності праці, ініціативи і творчості мас, покращення трудової дисципліни. На рівні вищого партійного керівництва та керівників на місцях почали говорити про «психологічну перебудову» у розв'язанні назрілих проблем, оптимізацію організаторської і політико-виховної роботи, що покладалася на партію. Мова йшла, у тому числі, і про зміну кадрів, вирішення питання їх виховання і розстановки, підтримки ініціативних працівників, підвищення відповідальності керівних кадрів [2, с. 1]. Нові суспільно-економічні виклики ілюстрували актуальні стратегічні завдання закладів освіти, у першу чергу тих, які формували робітничі кадри для різних напрямків господарчого розвитку.

Курс на «перебудову», визначений вищим партійним керівництвом у квітні 1985 р., вніс певні корективи у стратегію реформи освіти. Процеси демократизації і гласності посилили кризу комуністичної ідеології. Генеральний секретар СРСР М. Горбачов у своїх виступах наголошував на необхідності формування нової психології виробничих кадрів, здатних вирішувати актуальні завдання модернізації економічного сектору країни, брати відповідальність за виробничий процес, проявляти ініціативу. Посилювалися тенденції на критику і самокритику, що широко відображали засоби масової інформації і, безумовно, впливали на освітній процес. Система освіти, і зокрема, професійна школа, постали перед новими викликами, які потребували нагального вирішення.

Аналіз наукових публікацій. Проблеми освітнього розвитку Української РСР розглядалися О. Лаврут [7], яка охарактеризувала загальні тенденції навчально-виховного процесу в УРСР, проблеми ідеологізації навчання, зокрема, шкільних підручників, становище вчителів, роль трудового виховання в системі освітньої підготовки. Однак, авторка переважно акцентувала увагу на проблемах шкільної освіти, крім того період 1980-х рр. аналізується в загальному контексті другої половини ХХ ст. Стратегію реформування загальноосвітньої та професійної школи УРСР в умовах «перебудови» розглянуто в публікації В. Адобаша [1]. Окремі аспекти розвитку освіти через призму діяльності науково-педагогічної інтелігенції проаналізовано в роботах Р. Потапенко [9]. Розвиток професійної (професійно-технічної) освіти в Україні досить активно вивчався представниками педнауки з точки зору теоретико-методологічних, педагогічних проблем, через призму історичного та зарубіжного досвіду. Однак, доба «перебудови» та реформа 1984 р. не виокремлені, а розглядалися в контексті другої половини ХХ ст. [15, с. 873-910]. Звісно, такий великий хронологічний період не дозволив авторам

концентрувати увагу на змінах, зумовлених загальним курсом реформ «перебудови», що привели до розпаду СРСР та формування національної моделі освіти, у тому числі професійної.

Зважаючи на вищевказане і те, що професійна освіта загалом і її професійно-технічна складова періоду 1985-1991 рр. ще не ставали предметом окремого історичного наукового аналізу, **метою статті** є аналіз розвитку професійно-технічної освіти Української РСР в умовах реформи освіти 1984 р. та політичного курсу «перебудови».

Виклад основного матеріалу. Реформа освіти 1984 р. поставила низку завдань перед закладами професійної і шкільної освіти. У напрямку виховної роботи навчальних закладів на початковому етапі реформи наголос робився на посиленні ідеологічної складової, націленої на виховання свідомих радянських громадян, «будівників комунізму», носіїв комуністичних цінностей, із активною громадянською позицією, свідомим ставленням до обов'язків, трудової дисципліни тощо. Інтенсифікація навчального процесу передбачала зміцнення матеріально-технічної бази професійної школи, інформатизацію освітнього процесу, посилення професійної і трудової підготовки молоді.

Постанова Верховної ради СРСР від 12.04.1984 р. «Про основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи» визначала стратегічні завдання розвитку професійної освіти. Професійна школа включала середні професійно-технічні училища; середні спеціальні навчальні заклади [10]. Середня загальноосвітня і професійна школа забезпечували загальну середню освіту молоді, її трудову і професійну підготовку. Існуючі до цього різні типи професійно-технічних навчальних закладів реорганізовувалися в єдиний тип – «Середнє професійно-технічне училище» (далі – СПТУ) з відповідними відділами по професіях, формах і термінах навчання, залежно від рівня освіти вступників. Випускники 9-х класів навчалися в середніх профтехучилищах три

роки, випускники 11-х класів – до одного року. СПТУ спеціалізувалися на підготовці кваліфікованих робітничих кадрів для різних галузей народного господарства, формувалися на базі відповідних виробничих об'єднань, підприємств, організацій. Їх взаємна робота регламентувалася окремим положенням Ради міністрів СРСР [10].

На початку лютого 1985 р. під головуванням члена Політбюро, секретаря ЦК КПРС М. Горбачова відбулося чергове засідання комісії по реформі загальноосвітньої і професійної школи, в якому взяли участь найвищі керівники міністерств і відомств країни. Серед головних питань, що розглядалися, була організація трудового навчання, виховання, професійної орієнтації учнів, створення умов для їх залучення до суспільно-корисної продуктивної праці. У 1984 р. додатково було обладнано близько 14 тис. учнівських робочих місць. В подальшому передбачалося в 2,5–3 рази збільшити кількість учнівських робочих місць у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, школах і на виробництві, збудувати 66 комплексів профтехучилищ на 40 тис. місць, зміцнити матеріальну базу 130 СПТУ. Створенню сучасної бази трудового і професійного навчання учнів приділялася велика увага, хоч на найвищому рівні визнавалося, що міністерства не повною мірою включилися в реалізацію цих завдань [5, с. 1].

Наступним напрямком розвитку професійно-технічної освіти було забезпечення комп'ютерною грамотністю учнів середніх навчальних закладів і широке впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес [5, с. 1]. Загалом освітня програма «Основи інформатики та обчислювальної техніки» роль ЕОМ вбачала в можливостях їхнього застосування у сфері інженерно-економічної діяльності, математичного моделювання, системи автоматичного управління, інформаційно-довідковій сфері, автоматизації робочих місць тощо. Передбачалися великі перспективи в

змінах характеру праці та підвищення її продуктивності. Метою курсу було узагальнення уявлення учнів щодо ефективності застосування ЕОМ в різних сферах людської діяльності [14, с. 28]. Це ставило нові виклики перед закладами професійно-технічної освіти як навчального, так і матеріально-технічного спрямування.

Заступник начальника Київського обласного управління профтехосвіти у червні 1985 р. указував, що в обласному управлінні та профтехучилищах було розроблено і почали втілювати систему запровадження комп'ютеризації у навчальний процес, підвищення ефективності використання робочих місць викладачів і майстрів виробничого навчання [4, с. 1]. З комп'ютеризації навчання було визначено опорні ПТУ, які мали вивчати програмування і застосування нових знань учнів та педагогів на практиці, слід було технічно обладнати робочі місця. Серед першочергових завдань, які потребували вирішення, були проведення навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних кадрів. Зкладами їх реалізації розглядалися відповідні інститути підвищення кваліфікації і відділення, додатково відкриті на базі діючих вузів [4, с. 1]. Так, на базі Богуславського СПТУ № 7 було створено республіканську школу передового педагогічного досвіду диспетчеризації навчально-вихованого процесу. Планувалося на основі цього досвіду в найближчі роки створити загальноучилищну автоматизовану систему збору, обробки й збереження інформації з метою управління училищем і планування його діяльності. Протягом другого кварталу 1985 р. при обласному управлінні та дисплейному класі учбово-курсового комбінату (СШ № 35 м. Києва) мали пройти перепідготовку (програма 75 год.) усі викладачі нового курсу «Основи інформатики і обчислювальної техніки», керівники профтехучилищ, працівники апарату облуправління [4, с. 1].

Робилися перші кроки із запровадження обчислювальної і мікропроцесорної техніки в навчальний процес профтехучилищ. Тому поряд з позитивним досвідом реалізації нового курсу вистачало недоліків і проблем. Так, наприклад, у м. Біла Церква були як позитивні приклади діяльності СПТУ по співпраці з виробництвом і результативності у підготовці спеціалістів із застосуванням науково-технічних розробок, так і негативні. Так, СПТУ № 5 мало запровадити практичне вивчення верстатів з програмно-числовим управлінням для якісного покращення підготовки кваліфікованих працівників для машинобудування, але базове підприємство Білоцерківський завод 1 Травня зайняло позицію невтручання щодо забезпечення новою технікою даного навчального закладу. Крім того, керівники та інженерно-педагогічні працівники деяких училищ сприймали нововведення у навчальний процес обчислювальної техніки, як «інородне тіло». Тому ще одним завданням було подолання психологічного бар'єру. Важливим стало забезпечення навчального процесу міцною матеріальною базою, програмами для обчислювальної техніки, підготовленими спеціалістами [4, с. 1].

Серед пріоритетних завдань освітньої реформи 1984 р. було урівняння школи і профтехосвіти за цілями, завданнями й освітніми рівнями. Постанова ЦК КПУ і Ради міністрів УРСР «Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» від 10 липня 1984 р. запроваджувала єдиний рівень загальноосвітньої підготовки учнів шкіл, ПТУ і середніх спеціальних навчальних закладів, що передбачав у тому числі інформатизацію навчання [11]. Разом з тим, гостра потреба в масових професіях, кваліфікованих робітничих кадрах спонукали повернутися до професіоналізації, політехнізації освіти тощо [16, с. 20].

Одним із завдань освітньої реформи передбачалося збільшення удвічі кількості випускників дев'ятих класів, які вступатимуть до середніх

профтехучилищ. Тому професійно-технічні училища також ставали одним із основних осередків здобуття середньої освіти в УРСР [6, с. 1]. Таким чином, реформа шкільної та професійної освіти передбачала посилення професійної підготовки учнів у школах та загальноосвітньої – у професійних закладах [8, с. 3].

У зв'язку з цим виникала низка проблем, які в другій половині 1980-х рр. обговорювалися серед педагогів. Часто у заклади профтехосвіти для здобуття робітничих професій ішли слабо підготовлені, «педагогічно запущені» учні, які мали досить низьку мотивацію щодо вивчення циклу загальноосвітніх предметів. Наприклад, викладач Калуського СПТУ № 7 Івано-Франківської обл. у 1988 р. констатував, що для виконання плану набору будівельні училища «забирали усіх». Це затягувало терміни прийому і формувало низький рівень контингенту учнів. Траплялося, що в групах столярів чи слюсарів-сантехніків не було «жодного «хорошиста», та й «трійки» в багатьох з того чи іншого предмету були «липові». Так, в одній лише групі викладача диктант з української мови 17 із 25 першокурсників написали на «1» і «2». В окремих роботах учні робили по 40 і більше помилок. Багато з них читали по складах, не знали таблиці множення, не могли знайти на карті місця проживання. І в таких групах викладачі загальноосвітніх дисциплін мали добитися, щоб учні оволоділи тим же багажем знань, що й ровесники із загальноосвітніх середніх шкіл. Крім цього, їх ще потрібно було навчити матеріалознавству, спецтехнології, естетиці – спеціальним дисциплінам, відсутнім у середній школі. Ставлячи такі гострі проблеми на сторінках всеукраїнської педагогічної газети «Радянська освіта», педагог запитував: «Чи посильна така ноша підліткам, які в школі здебільшого байдикували, їх не привчили до серйозної роботи над підручником?» [8, с. 3]. Учні часто не хотіли, або не могли, освоїти загальноосвітні предмети, не були в них зацікавлені.

У пресі все частіше з'являлися «публікації про те, що здобуття середньої освіти в СПТУ – фікція». Автор підтримував цю думку: «Нам треба повернутися до профтехучилищ, які не дають середньої освіти. Зі мною погоджуються і багато моїх колег, хоча нам, викладачам загальноосвітніх предметів, це віщує невеселе життя: ми опинимося без роботи. Але чи варто «намагатися створювати ілюзію, що ми даємо середню освіту учням» [8, с. 3]. Це «змушувало» викладачів або виставляти позитивні оцінки невстигаючим і немотивованим учням, або ж стояло питання про відрахування. При цьому на загальноукраїнському рівні ставилося завдання подолати непоодинокі факти, коли ПТУ відраховували підлітків, навіть не повідомляючи про це школи [6, с. 1].

Працевлаштування випускників СПТУ не завжди відбувалося за профілем. Особливо, це стосувалося сільського господарства, оскільки падіння престижності сільської праці, відставання рівня життя сільського населення зумовлювали небажання молоді повертатися в села. Так, майстер виробничого навчання Меденицького сільськогосподарського ПТУ Дрогобицького району наголошував на проблемі «старіння» кадрів механізаторів та небажанні молодих спеціалістів працевлаштовуватися за фахом. Тому щорічно багато випускників училища шукали роботу у промисловості [3, с. 3]. Вирішити проблеми піднесення престижу професій сільськогосподарського профілю та закріплення випускників СПТУ у галузі сільського господарства держава намагалася наданням певних економічних преференцій викладачам СПТУ, які готували кадри для села, а також законодавчою гарантією безоплатного житла на три роки для випускників СПТУ, які прибували на постійну роботу до колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств. Крім того, радгоспам і сільськогосподарським підприємствам дозволялося, а колгоспам рекомендувалося випускникам СПТУ, прийнятих на постійну роботу, виплачувати одноразову допомогу в розмірі 500 крб. В разі звільнення такого

працівника без поважних причин протягом трьох років чи за порушення трудової дисципліни він мав повністю повернути отриману допомогу [12; 13].

Висновки. Таким чином, реформа освіти 1984 р. мала усунути низку недоліків системи професійно-технічної освіти, модернізувати її, покращити рівень підготовки професійних кадрів, здатних вирішувати назрілі проблеми економічного розвитку країни. Курс «перебудови», проголошений М. Горбачовим у квітні 1985 р., актуалізував нові завдання господарського розвитку та підготовки професійних кадрів. До основних завдань професійно-технічної освіти Української РСР, які намагалися реалізувати у другій половині 1980-х рр., належали зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів з підготовки кваліфікованих трудових кадрів, комп'ютеризація навчального процесу, що потребувало перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, посилення зв'язків із базовими підприємствами – опорними у набутті практичних навичок професійної підготовки учнів.

Реформа освіти мала урівняти школи і заклади профтехосвіти за цілями, завданнями та освітніми рівнями. Робилися кроки до професіоналізації освіти. Тому професійно-технічні училища також ставали одним з основних осередків здобуття середньої освіти в УРСР, що посилювало проблеми загальноосвітньої підготовки учнів СПТУ. Актуальною залишалася мотивація учнів щодо працевлаштування за здобутою спеціальністю. Особливо це стосувалося «не престижних» галузей народного господарства, яким залишався сільськогосподарський сектор.

Список використаних джерел та літератури

1. Адобаш В. Реформування загальноосвітньої та професійної школи УРСР в умовах «перебудови». *Перспективи розвитку науки, освіти та суспільства в контексті євроінтеграції: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 7 жовтня 2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 69–70.

2. Виступ товариша В. В. Щербицького. *Радянська освіта*. 1985. 15 січня. № 5 (3498). С. 1.
3. Гарбич Б. Дбаймо про кадри. *Вільна Україна*. Орган Львівського обкому Компартії України і Львівської обласної Ради народних депутатів. 1986. 7 березня. С. 3.
4. Єлисєєв А. Учням – комп'ютерну грамотність. *Радянська освіта*. 1985. 18 червня. № 49 (3542). С. 1.
5. Засідання комісії. *Радянська освіта*. 1985. 5 лютого. № 11 (3504). С. 1.
6. Йти вперед шляхами реформи. *Радянська освіта*. 1985. 19 лютого. № 15 (3508). С. 1.
7. Лаврут О. О. Освіта в УРСР у другій половині 1940-х – наприкінці 1980-х років: сучасні польські візії. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Спецвипуск*. 2022. С. 94–97.
8. Павліха І. Увага: процентоманія! *Радянська освіта*. 1988. 5 квітня. № 11 (3816). С. 3.
9. Потапенко Р. Науково-педагогічна інтелігенція української РСР в умовах соціогуманітарних трансформацій. Монографія. Корсунь-Шевченківський: Майдаченко І. С., 2021. 298 с.
10. Постанова Верховної ради СРСР від 12 квітня 1984 р. «Про основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи». URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12897.htm>.
11. Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради міністрів Української РСР від 10 липня 1984 р. № 281 «Про даліше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» (Із змінами і доповненнями, внесеними постановами Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР від 5 серпня 1988 року № 221, від 13 грудня 1988 року № 379, постановою Ради Міністрів Української РСР від 3 листопада 1989 року № 273). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP840281?an=2>.
12. Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР від 3 червня 1982 р. № 309 «Про даліше зміцнення колгоспів і радгоспів керівними кадрами і спеціалістами, підвищення їх ролі і відповідальності в розвитку сільськогосподарського виробництва». URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp820309?an=&ed=0000_00_00&dtm=&le=.
13. Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР від 10 липня 1984 р. № 284 «Про даліший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» (Із змінами і доповненнями від 12 квітні 1988 р. № 91, від 5 серпня 1988 р. № 221). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP840284?an=2>.

14. Програма «Основи інформатики та обчислювальної техніки». *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ: Радянська школа, 1986 (квітень), № 8. С. 18–28.

15. Професійна (професійно-технічна) освіта України: початок ХХІ століття: Енциклопедичне видання / За ред. Радкевич В. О. Житомир, «Полісся», 2021. 937 с.: іл.

16. Сухомлинська О. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції. *Історико-педагогічний альманах*. Умань, 2014. № 1. С. 4–24. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/issue/view/1538>.

References

1. Adobash, V. (2022). Reformuvannia zahalnoosvitnoi ta profesiinoi shkoly URSS v umovakh «perebudovy» [Reforming general and vocational schools in the Ukrainian SSR under the conditions of «perestroika»]. *Perspektyvy rozvytku nauky, osvity ta suspilstva v konteksti yevrointehratsii: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Poltava, 7 zhovtnia 2022 r.). Poltava, (pp. 69-70) [In Ukrainian].

2. (1985, sichen 15). Vystup tovarysha V. V. Shcherbytskoho [Speech by Comrade V. V. Shcherbytsky]. *Radianska osvita*, no. 5 (3498), p. 1 [In Ukrainian].

3. Harbych, B. (1986, berezen 7). Dbaimo pro kadry [Let's take care of the footage]. *Vilna Ukraina*, p. 3 [In Ukrainian].

4. Yelysieiev, A. (1985, cherven 18). Uchniam – komp'uternu hramotnist [Students – computer literacy]. *Radianska osvita*, no. 49 (3542), p. 1 [In Ukrainian].

5. (1985, liutyi 5). Zsidannia komisii [Commission meeting]. *Radianska osvita*, no. 11 (3504), p. 1 [In Ukrainian].

6. (1985, liutyi 19). Yty vpered shliakhamy reformy [Moving forward along the paths of reform]. *Radianska osvita*, no. 15 (3508), p. 1 [In Ukrainian].

7. Lavrut, O. O. (2022). Osvita v URSS u druhii polovyni 1940-kh – naprykintsi 1980-kh rokiv: suchasni polski vizii [Education in the Ukrainian SSR in the second half of the 1940s – the late 1980s: modern Polish visions]. *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys. Spetsvypusk*, pp. 94–97 [In Ukrainian].

8. Pavlikha, I. (1988, kviten 5). Uvaha: protsentomanii! [Attention: interest mania!]. *Radianska osvita*, no. 11 (3816), p. 3 [In Ukrainian].

9. Potapenko, R. (2021). Naukovo-pedahohichna intelihentsiia ukrainskoi RSR v umovakh sotsiohumanitarnykh transformatsii. Monohrafiia [Scientific and pedagogical intelligentsia of the Ukrainian SSR in the conditions of socio-humanitarian transformations. Monograph]. Korsun-Shevchenkivskiy [In Ukrainian].

10. Resolution of the Supreme Soviet of the USSR of April 12, 1984 «On the main directions of the reform of general education and vocational schools». URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12897.htm> [In Ukrainian].

11. Resolution of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and the Council of Ministers of the Ukrainian SSR of July 10, 1984 No. 281 «On further improvement of general secondary education of youth and improvement of working conditions of general education schools». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP840281?an=2> [In Ukrainian].

12. Resolution of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and the Council of Ministers of the Ukrainian SSR of June 3, 1982 No. 309 «On further strengthening collective farms and state farms with managerial personnel and specialists, increasing their role and responsibility in the development of agricultural production». URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp820309?an=&ed=0000_00_00&dtm=&le= [In Ukrainian].

13. Resolution of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and the Council of Ministers of the Ukrainian SSR of July 10, 1984 No. 284 «On the further development of the vocational education system and increasing its role in training qualified workers». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP840284?an=2> [In Ukrainian].

14. (1986, kviten). Prohrama «Osnovy informatyky ta obchysliuvalnoi tekhniky» [Program «Fundamentals of Informatics and Computer Engineering». In book: Zbirnyk nakaziv ta instruktsii Ministerstva osvity Ukrainskoi RSR [Collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR]. Kyiv: Radianska shkola, (8), 18–28 [In Ukrainian].

15. Radkevych, V. O. (Ed.). (2021). Profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita Ukrainy: pochatok XXI stolittia: Entsyklopedychne vydannia [Vocational (vocational) education in Ukraine: the beginning of the 21st century: Encyclopedic edition]. Zhytomyr [In Ukrainian].

16. Sukhomlynska, O. (2014). Radianska pedahohika yak ideolohiia: sprobа istorychnoi rekonstruktsii [Soviet pedagogy as an ideology: an attempt at historical reconstruction]. *Istoryko-pedahohichniy almanakh*, (1), 4–24. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/issue/view/1538> [In Ukrainian].

Надійшла до редакції: 12.08.2025 р.

Схвалена до друку: 26.08.2025 р.